

De broedseizoenen 2014 en 2015 van de Purperreiger in Nederland

Henk van der Kooij

In deze publicatie worden de resultaten samengevat van de broedseizoenen 2014 en 2015 van Purperreigers in Nederland. Tabel 1 geeft het overzicht van de kolonies van 2011 tot en met 2015. Broedgegevens die voor zich spreken en waarvan geen bijzonderheden zijn te vermelden, komen in de tekst niet aan de orde. De resultaten van tellingen uit voorgaande jaren zijn eerder gepubliceerd in *het Vogeljaar*.

Friesland

Het aantal bekende broedparen over de laatste vijf jaren was achtereenvolgens 20, 20, 26, 23 en 19 paren, oftewel jaarlijks gemiddeld ruim 21 paren. Van de laatste twee jaren zijn alleen broedgevallen bekend uit De Deelen en uit Brandemeer-Noord (G. Tamminga, Sovon).

De Wieden

Elke trouwe lezer weet dat het aantal broedparen in De Wieden niet vanaf de grond is vast te stellen, zoals in de meeste grote Nederlandse kolonies wel kan. Het is dan ook een prestatie dat er elk jaar weer gegevens van het gebied voorhanden zijn. In 2014 hebben er naar schatting 86 paar in de vaste kolonie in de Hoogwaterzone De Auken en minimaal elf paar verspreid in De Wieden gebroed. Uitgaand van een toename van 12% van de zeven grote kolonies in 2015 ten opzichte van 2014 (gebaseerd op Tabel 1) is het aantal in Tabel 1 op $86 + 12\% = 96$ gesteld. De Hoogwaterzone blijft een gebied om ornithologisch van te watertanden. In 2015 hebben hier zelfs – jubelende veelsoortigheid! – Aalscholver, Blauwe Reiger, Grote

*Denkend aan Holland
zie ik Rode Reigers
foeragerend door oneindig
groen polderland gaan.*

Zilverreiger, Heilige Ibis, Kwak, Lepelaar (115 paar!) en Purperreiger gebroed. Een aantal nesten van Purperreigers met jongen was vanuit de uitkijktoren fraai te zien. Er werden 96 nesten voor de Hoogwaterzone genoteerd. Een correctie, gebaseerd op de landelijke afname van zeven grote kolonies, is niet toegepast omdat ze een beduidend lager aantal opleverde, wat strijdt met de waarne-

Heerlijke waterrietvelden zijn verworven tot rietwadvlaktes waarin het levensgevaarlijk lopen is. Opname 29 mei 2015. Foto: H. van der Kooij.

	2011	2012	2013	2014	2015
Friesland					
De Deelen	8	8	10	10	9
Het Schar (Oosterschar)	1	1	4	0	0
Brandemeer-Noord	8	10	9	13	10
Rottige Meenthe	1	1	1	0	0
Diversen ⁽¹⁾	2	0	2	0	n.g.
Overijssel					
De Wieden, Hoogwaterzone	90	82	92 ^a	96 ^a	96
De Wieden, diversen	23	26	14	11	11
Zwarte Meer	1	0	0	1	1
Polder Mastenbroek	10	7	7-8	9	5
Noord-Holland					
Naardermeer	76	60	49	76	46
Waterleidingplas	2	0	0	0	0
Breukeleveense Plas	54	38	52	41	52
Utrecht					
Kameriksche Nessen	41	43	47	58	59
Zuid-Holland					
Nieuwkoop	174	121	141	131	98
Ameide	128	149	152	165	157
Kinderdijk	121	90	120	165	137
Alblasserwaard	9	9	10	12	11
Lopikerwaard	8	6	12	7	1
Lingedijk ⁽²⁾	29	21	39	37	36
Slidrechtse Biesbosch	12	n.g.	10	10	4
Gelderland					
Boezem van Brakel	9	0	6	3	0
Noord-Brabant					
Brabantse Biesbosch	1	1	1	0	0
Incidenteel ⁽⁴⁾		2			
Totaal circa	810	680	780	850	745

⁽¹⁾ Diversen: Friesland 2011: Lindevallei 2 (Sovon, Gerard Tamminga); 2013: Brandemeer-Zuid 2 (Sovon). Incidenteel 2012: 2 paar Vollenhovermeer, Flevoland (Sovon).

⁽²⁾ Lingedijk: Het deel tussen Heukelum en Arkel.

⁽³⁾ Incidenteel 2012: 2 paar Vollenhovermeer, Flevoland (Sovon)

⁽⁴⁾ Geen ijstelling geweest, voor berekening zie tekst. n.g. = Niet geteld

Tabel 1 – Overzicht van de kolonies, gerangschikt naar provincie. De totalen zijn afgerond op tientallen.

mingen. Er bevonden zich weer elf paar in De Wieden. Daaronder was één paar in de Beulakerpolder. 'Een nieuwe locatie die potentie heeft om uit te groeien' (R. Martens & R. Messemaker).

Naardermeer

De vliegtuigtelling van 26 juni leverde 76 nesten op, de telling van 17 juni 2015 slechts 46. Het aantal broedparen in het Naardermeer is de laatste jaren niet stabiel. De broedplekken van de Purperreiger worden bedreigd door ganzen die er de jonge rietscheuten opvreten. Bij overbegrazing degenereert het waterriet en sterft het uiteindelijk zelfs af. Momenteel loopt er een onderzoek naar de invloed van ganzenvraat op waterriet. Hiervoor zijn stukken waterriet ontoegankelijk gemaakt voor ganzen (zogenaamde exclosures) om deze proefstukken te kunnen vergelijken met stukken waar wel ganzen kunnen komen. Sowieso is al gebleken dat ganzenvraat een oorzaak is van de achteruitgang van het waterriet in heel het Naardermeer.

Waterleidingplas

De terugkeer van de Purperreiger als broedvogel is hier vrijwel uitgesloten daar de oppervlakte van het waterriet sterk is verminderd door ganzenvraat.

Breukeleveense Plas

Het 2014 waren de verwachtingen hooggespannen. In maart 2014 hadden D. Prop en ik een Bushnellcamera opgehangen. Dit was mogelijk dankzij ondersteuning van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. We hoopten daarmee zicht te krijgen op het prederen van purperreigerjongen door vossen. Begin mei bleek de hele boomnestkolonie, die dus met de camera, geheel leeg! Gelukkig vond Michiel van Balen de Purperreigers terug in het baggerdepot langs het Tienhovens Kanaal. De kolonie was verhuisd en het is niet uit te sluiten dat hier in 2013 al enkele paren hebben gebroed.

Een voorzichtige telling op 31 mei door M. van Balen, D. Prop en H. van der Kooij leverde 41 nesten op. Diezelfde dag hebben we de camera uit de oude kolonie weggehaald. We hadden nog wel 'een bok geschoten', want de camera-

Hier gaat het om: de jonge Purperreigers!
Foto: H. van der Kooij.

beelden gaven in het elzenmoerasbos een fraaie reebok te zien.

In 2015 bleek de verhuizing definitief. Op 5 juni noteerden we 52 nesten en dan te weten dat het vosonvriendelijke baggerdepot potentie heeft voor veel meer purperreigernesten. De purperreigerhistorie heeft geleerd dat Purperreigers liever in struiken dan in bomen nestelen. In 2013 lagen in de oude kolonie aan de Stille Plas de meeste nesten in Zwarte Elzen. De gemiddelde nesthoogte bedroeg maar liefst circa zeven meter. In 2014 en in 2015 lagen de nesten hoofdzakelijk in Wilgen op de voor de Purperreiger bij afwezigheid van grondpredatoren veiliger hoogte van veelal twee tot vier meter. Het kan verkeren.

Kameriksche Nessen

Deze kolonie is ooit als een afsplitsing van de kolonies van het Nieuwkoopse Plassengebied ontstaan. Inmiddels broedt de Purperreiger hier op diverse vaste locaties. In 2014 herbergde op 11 juni de zuidelijke wilgenrand twaalf nesten. Dat is evenveel als in 2013. De hoofdvesting telde 46 nesten. Samen dus 58 nesten.

In 2015 werd in totaal één nest meer geteld. Echter de verdeling van de nesten was duidelijk anders dan in 2014: er was een nieuwe locatie bijgekomen. De wilgenrand herbergde weer twaalf nesten maar de hoofdvesting gaf een duidelijke terugloop te zien. Hier werden nu 36 nesten genoteerd. Een deel van de Purperreigers bleek op een andere nest zuidelijker tot broeden te zijn gekomen. Deze broedplek is ontdekt door Ed Goes en is door

ons samen bezocht op 21 mei. Minimaal tien nesten werden gezien. Een fraaie niet al te grote locatie, duidelijk vosonvriendelijker dan de hoofdvesting. Op 5 juni noteerde ik er elf nesten. Vanuit de Purperreiger bekeken een gunstige, vanuit de inventariseerder bekeken een meer tijd vragende ontwikkeling.

Nieuwkoopse Plassengebied

Het aantal vaste locaties in het eens beste broedgebied van West-Europa beperkt zich de laatste jaren tot twee. Na 2011 heeft de Purperreiger niet meer gebroed op de Bleigaten. De oudste locatie, die in De Pot bij Noorden, is al jaren geleden gepasseerd door de kolonie langs de Oude Vaart in het zuiden van het gebied. Het gaat de Purperreiger niet goed in De Pot. Op 11 juni 2014 werden nog 47 nesten genoteerd, op 10 juni 2015 slechts 32 met een gemiddeld hoge nestligging. Een deel van de nesten lag op dezelfde hoogte in Zwarte Elzen als de nesten van de Blauwe Reiger. Een nesthoogte die wijst op aanwezigheid van Vossen.

De vaste locatie langs de Oude Vaart werd op 3 juni 2014 geteld (D. Bon, H. van der Kooij, W. Wansinck). Dat leverde 83 nesten op. Later in het seizoen vonden N. van den Bosch en M. van Keulen een nest in een perceel tegenover de kolonie aan de andere kant van de Oude Vaart (M. van Schie). In totaal dus 84 nesten in 2014 in het zuiden.

De telling van 10 juni 2015 (zie tellers 2014) viel tegen daar er 'maar' 66 nesten werden gevonden. De terugloop heeft waarschijnlijk te maken met menselijke verstoring in het

broedseizoen. In het rietland werd bij de kolonie een jonge aanplant van tientallen hennepplanten aangetroffen. In 2014 herbergde het plassengebied nog 131 nesten. In 2015 zakte het totaal onder de honderd: 98 nesten werden gevonden.

Ameide

Ook in 2014 en in 2015 was de kolonie bij Ameide de grootste van Nederland en kwamen de Purperreigers weer alleen tot broeden in struiken en bomen (R. Garskamp & J. van der Winden).

Kinderdijk

Een aantal jaren is de kolonie bij Kinderdijk al de op één na belangrijkste purperreigerkolonie van Nederland. Op 30 mei 2014 heb ik een voorinventarisatie uitgevoerd, omdat het altijd weer een klus is de hoofdvesting te vinden. De belangrijkste vestiging werd uiteindelijk aangetroffen in de zuidwesthoek. Hier kwam nog veel fraai riet voor en er werd voor het eerst ook de Baardman gehoord. Op 7 juni 2014 heeft de telploeg (P. Bieren, A. Clements, C. Stam, R. Slagboom & D. van Stralen, P. Verhaar) met name de hoofdvesting uitgekamd. De telling verliep spectaculair. Het 'regende' nesten in de hoofdvesting. Het hield maar niet op. In totaal werden

165 nesten genoteerd, een absoluut record! Er waren weinig lege nesten. Wel waren er veel nesten met opvallend grote legsels, regelmatig vijf eieren of vier tot vijf jongen. Niets wees op predatie (P. Bieren).

Op 29 mei 2015 is weer een voorinventarisatie uitgevoerd. De hoofdkolonie bevond zich in dezelfde hoek van het terrein als in 2014, maar buiten deze hoofdvesting was de bezetting veelal slecht. De situatie was in een behoorlijk deel van het gebied om te huilen. Slechts globaal een derde deel van het riet was nog maar als vanouds. Ongeveer een derde deel gaat dood en ander derde deel is al dood. Plekken waar tien jaar geleden nog Purperreigers en Baardmannen broedden waren helemaal leeg. Er is een levensgevaarlijke moddervlakte ontstaan, waarop het nog moeilijker lopen is dan op het wad. Kwakkelende rietvegetaties herbergden nog wat Purperreigers, maar relatief veel nesten bleken hier gepreëdeerd. Mogelijk is dit indirect veroorzaakt door het heen en weer lopen van ganzen tot bij de nesten. Naast de fraaie hoofdvesting werden nog wel op een nieuwe plek – ik was hier nog nooit geweest – in fraaie braamstruwelen negentien nesten gevonden. Twee heerlijk oranje-ogende uilskuikens van een Ransuil keken mij aan. De telploeg (P. Bieren, A. Clements, M. Feenstra, P.P. Klapwijk, R.

Grote oppervlakten dood riet en vergrote plassen zijn naast het groene jonge riet te zien vanaf de rivierdijk bij Kinderdijk: een woestijn voor moeras- en rietvogels dreigt te ontstaan. Opname: 29 mei 2015. Foto: H. van der Kooij.

Netten van zwart polyethyleen beschermen de waterrietkragen tegen ganzenvraat. De Purperreiger broedt deels binnen, maar ook deels buiten de exclusies. Foto: Kelly Meulenkamp.

Slagboom, C. Stam, P. Verhaar en A.W. van der Wal) vond op 6 juni 2015 106 nesten in de hoofdvesting en elf nesten in een nevenvesting. Het totaal aantal nesten voor Kinderdijk in 2015 was 136 (106+11+19).

Lingedijk

De Purperreiger kende ook in 2014 drie vestingen met achtereenvolgens vijf, twee en dertig paren. In 2015 zijn er geen Purperreigers tot broeden gekomen in de eerste vestiging. Volgens omwonenden als gevolg van menselijke verstoring. De rietput telde vier nesten (H. van der Kooij) en de hoofdvesti-

ging 32 (P. Horssen en J. van der Winden). Dus in totaal 36 nesten, landelijk gezien een fraai aantal.

Sliedrechtse Biesbosch.

Bij de telling van 24 mei werden tien nesten op een bebost wilgeneiland gevonden. In 2015 werd geprobeerd de kolonie met behulp van een drone te tellen. De beelden vanuit de lucht gaven geen nesten te zien. Op 26 juni heeft daarom A. de Jong het eiland bezocht. Vier nesten werden gevonden, wat als een minimum moet worden beschouwd.

Purperreiger landend. Foto: Niels Hink.

In De Pot bij Noorden broeden de Purperreigers regelmatig in Zwarte Elzen op dezelfde hoogte als de Blauwe Reiger.
Foto: H. van der Kooij.

Discussie

Het totaal aantal broedparen in de jaren 2011-'15 was zonder meer verheugend. Gemiddeld kwamen er 770 paren tot broeden. Voor zoveel broedparen en dat al weer zoveel jaren achter elkaar mogen we dankbaar zijn. Goed beheren is vooruitzien! Mijns inziens gaan we met deze prachtige reigersoort lang niet altijd verantwoord om en het moet onze aandacht vragen dat het aantal geschikte broedgebieden eerder af- dan toeneemt.

Het deelgebied Friesland had in 2014 en in 2015 een wat magere bezetting: nog geen drie procent van het landelijk totaal.

Het procentuele aandeel van de Kop van Overijssel (Hoogwaterzone, De Wieden, De Weerribben, Zwarte Meer, Polder Mastenbroek), in de jaren 2009-'13 goed voor 15% van het landelijk totaal (Tabel 2, *het Vogeljaar* 62(4) 2014), bleef gelijk. Een exact getal voor het aantal broedparen in de Hoogwaterzone De Auken is moeilijk te geven. Gezien het aantal opgegeven broedparen voor 2015 en de landelijke afname in 2015 ten opzichte van 2014 is het mogelijk dat er in de Hoogwaterzone in 2014 meer dan honderd paren tot broeden zijn gekomen. Hoe het ook zij, één ding is zeker: de Hoogwaterzone is een schitterend broedgebied voor de Purperreiger. Het Vechtplassengebied (Naardermeer, Waterleidingplas en Breukeleveen) herbergde in de periode 2009-'13 16% van het landelijk totaal. In 2014 en in 2015 waren de percentages respectievelijk 14% en 13%. Een duidelijke neergang dus. Hoewel 2014 een verrassend goed jaar was krijgt de Purperreiger het in het oudste Nederlandse natuureservaat het Naardermeer gaandeweg moeilijker. De soort

broedt hier uitsluitend in waterriet en juist deze vegetatie neemt af onder meer door vraat van ganzen. Er vindt onderzoek plaats om te proberen de teruggang van waterriet te keren. In 2015 werd de afname in het Naardermeer niet goedgemaakt door de toename van de kolonie bij Breukeleveen. Gelukkig is hier wel voldoende broedgelegenheid voorhanden. Het procentuele aandeel van Nieuwkoop en de Nessen (De Pot, Bleigaten, Oude Vaart en Kameriksche Nessen) is verder afgenomen. Het bedroeg in de perioden 1991-'95, 2000-'04 en 2009-'13 achtereenvolgens 38%, 27% en 23%. In 2014 kwam hier 22% en in 2015 21% van het landelijk totaal tot broeden. Een afname die geheel voor rekening komt van het Nieuwkoopse Plassengebied daar de bezetting van de Nessen in 2014 en 2015 goed was. De aanwezigheid van de Vos (het beheer kiest voor niets doen) en waarschijnlijk verstoring door mensen zijn factoren die Purperreigers doen uitwijken naar andere broedgebieden. In het Ontwerpbeheerplan NATURA 2000-gebied (periode 2014-'19) staat als richtlijn voor de Purperreiger: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 120 paren. Het aantal broedparen in 2015 was 98.

Tot slot het deelgebied Zuid-Holland-Zuid (Ameide, Kinderdijk, Alblasserwaard, Lopi-kerwaard, Lingedijk, Biesbosch, Boezem van Brakel), in 2009-'13 goed voor 43% van het landelijk totaal, in 2014 en in 2015 was dit in beide jaren 47%. In beide jaren kwam bijna 40% van het landelijk totaal tot broeden bij Ameide en Kinderdijk. Vanuit risicospreiding van de soort zou een evenwichtiger verdeling

Purperreiger foeragerend.

Foto: Jeroen Gense.

over de grote kolonies fijner zijn, maar laat ik daarover nu niet gaan piepen. Ik wil voor een belangrijke negatieve ontwikkeling uw aandacht vragen.

Rietdegeneratie

Purperreigers broeden graag op de grond in drassig riet of in struwelen op enkele meters hoogte. Uitgebreide waterrietvegetaties zijn in Nederland helaas zeldzaam. In moerasgebieden, zoals het Naardermeer en met name in de Hooze Boezem van de Overwaard bij Kinderdijk, lopen de waterrietvegetaties gevaar te gronde te gaan als gevolg van overbegrazing door ganzen. De bijgevoegde foto's tonen rietwad bij Kinderdijk. De rietlanden in de Overwaard zijn de laatste jaren dramatisch snel achteruitgegaan. Gelukkig onderkent het Waterschap Rivierenland de ernst van de problematiek. Een plan is opgesteld met als doel het herstel van grote oppervlakten brede zones overjarig riet, inclusief waterriet. De vraag is wel of de plannen gerealiseerd kunnen worden zonder afschot of wegvang en doden van ganzen. In mei 2015 lagen er zo'n duizend Grauwe Ganzen op de grote plas aan de westkant van de Overwaard. Voor het behoud en beheer van deze tweede kolonie van Nederland zijn goede rietlanden onontbeerlijk. Het kan niet zijn dat Grauwe Ganzen indirect een bedreiging vormen voor deze soort van de Rode Lijst.

Drone

De drone rukt ook op bij het inventariseren van vogels. In 2015 werd geprobeerd de

kolonie van de Sliedrechtse Biesbosch met een drone te tellen. Maar de fraaie luchtfoto's leverden geen nesten op (C. Boer). Mogelijk is er te hoog gevlogen. Toch was ik al sceptisch daar Purperreigers in wilgen veelal niet in de toppen maar lager, meer tussen de takken, nestelen. Zo werd er op 17 juni 2015 niet alleen gevlogen boven het Naardermeer maar ook boven de kolonie bij Breukeleveen (J. Verkerke, Natuurmonumenten). In tegenstelling tot eerdere jaren werden er vanuit de lucht van de 52 nesten nul gezien!

Drone-tellingen van purperreigerskolonies zijn waarschijnlijk alleen zinvol daar waar ze op de grond broeden. Dus in rietnestkolonies. Wel is de vraag of bij het baantjes trekken van de drone over de kolonie de Purperreigers niet allemaal tegelijk worden verstoord. Een grondtelling in een rietkolonie leidt tot pleksgewijze verstoring van de broedende vogels. Een drone gebruiken in struweelkolonies werkt niet. Wel kan met droneluchtfoto's een goede vegetatiekaart van een broedplek worden gemaakt en dat kan handig zijn bij het inventariseren.

Dankwoord

Alle tellers, alle informatieverstrekkers en alle betrokkenen worden van harte bedankt. Het was weer een vreugde het Vogeljaarverslag samen te stellen. Na jaren van globaal driehonderd paren naar jaren van bijna achthonderd paren is een groot verschil. Ik hoop ook in 2016 op uw inventarisatiewerk en betrokkenheid te mogen rekenen!